

Osztrák semlegesség, Magyarország, nemzetközi erőtér

Erkölcsei, katonai, gazdasági tényezők a történelemben*

1. Az „áldozat” és az „utolsó csatlós” (1945–1955). Ausztria 1938-ban csatlakozott a Német Birodalomhoz. A Bécsbe bevonuló Adolf Hitlert százezrek lelkes tömege üdvözölte. A háború kitörésétől annak végéig a német Wehrmachtba több mint egymillió osztrák katona vonult be. A háború utolsó pillanatáig egyetlen osztrák politikai irányzat sem kísérelte meg egykori államát újraalakítani, vagy kiválni a világháborúból.

Magyarországot a német csapatok 1944. március 19-én szállták meg – kevesen üdvözölték őket. Németbarát kormány alakult, de 1944. október 15-én az államfő megkísérelte elszakítani Magyarországot a Harmadik Birodalomtól. A megszálló hatalom ezt meghiúsította.

1945-ben Ausztriát a szövetségesek „áldozat”-nak tekintették, a vele való esetleges békeszerződést elkülönítve kezelték, végül 1955-ben megszüntették megszállását, semlegességgel jutalmazták. Magyarország – hasonlóan a többi német szövetségeshez – 1990-ig megszállás alatt maradt. Sőt, „Hitler utolsó csatlósa” bélyeget sütöttek rá részben a győztesek (Szovjetunió, Anglia, Franciaország), részben azok a volt szövetségesek, akikkel érdekellentétei voltak (Románia, Szlovákia), részben az 1945-ben hatalomra került új hazai politikai irányzatok. Még 1955, az osztrák államszerződés után sem jutott senkinek eszébe, hogy Magyarország szerepét összehasonlítsa Ausztria szerepével. Legalább most, az államszerződés 50. évfordulóján el kell gondolkodni az *erkölcsi minősítéseken*. (Ki volt valójában az „áldozat”, ki volt valójában az „utolsó csatlós”...)

2. Nagyhatalmi érdek és erkölcsi érvelés (1955, 2005). Ahogy 1945-ben nagyhatalmi érdekek döntöttek államhatá-

1945-ben Ausztriánál húzták meg a határt a szovjet és a nyugati érdekszféra között.
Megszállási zónák, 1945–55

Ötven kilométerre a zónahatártól a Nyugat számára Bécs, akárcsak Berlin, nehezen védhető főváros volt

rokról, megszállásról, népcsoportok kitelepítéséről, úgy 1955-ben is a nagyhatalmi erőviszonyok határozták meg Ausztria semlegességét. A hosszú távú érdek: nem szabad engedni Németország újraerősödését. Ausztria esetében nem annak valós világháborús szerepe, valamiféle erkölcsi értékrend alapján döntöttek az osztrákok szabadságáról. Németország „feltámadásától” féltek, ezért biztosítani akarták Ausztria mindenkorai különállását. 1955-ben világtörténelmi véletlen játszott Ausztria javára, és ezt a véletlent az osztrák politikusok felismerték. A felismerés tehetőség kérdése...

Tudomásul kell venni: a „szerencse”, a „véletlen” történelmi tényező. De a szerencsét és a véletlen lehetőségét fel is kell ismerni. Magyarország számára csak 1956-ban kínálkozott egy „véletlen” helyzet, ezt vezetőink ki is használták, de egy újabb véletlen (1956. október végén a szuezi válság kirobbanása) nem engedte konszolidálódni a forradalmat. (Majd ugyanilyen véletlen kínálkozott 1989-ben, amelyet ki is használtak...)

Tudomásul kell venni: a nagyhatalmi érdekek érvényesítését a nagyhatalmak soha nem mondják meg nyíltan. Az államok politikai propagandagépezete különböző erkölcsi, a tömegek számára elfogadható érzelmi és oksági indoklásokat dolgoznak ki lépéseik elfogadtatásához. 1955-ben éppúgy, mint 1945-ben, vagy 1920-ban, vagy éppen 2005-ben.

folytatás a 31. oldalon ⇒

* Vázlat az osztrák államszerződés 50. évfordulója alkalmából, 2005. június 9-én tartott bevezető előadáshoz. A konferenciát a Magyar Tudományos Akadémián az MTA Történettudományi Intézete és a budapesti Európa Intézet rendezte. A résztvevők előadásait folyóiratunk rövidített formában közli.

Osztrák semlegesség, Magyarország, nemzetközi erőtér

⇒ folytatás a 2. oldalról

(Mivel az embereket, nagyon helyesen, az erkölcsi tényezők fontosságára neveljük, és a történész is szeretne hinni ezek erejében.) A történészeknek vigyázniuk kell, nehogy ők is valamelyik propagandagépezet alkatrészei legyenek.

3. „Közös mű”: a hidegháború. A hidegháború a négy nagyhatalom közös „vívmánya”. Ma már bizonyítható, hogy nemcsak a diktatórikus Szovjetunió, hanem a demokratikus Egyesült Államoknak is világhatalmi törekvései és akciói voltak. (Nemcsak a katonai támaszpontokat kell számba venni, hanem a politikamentesnek tűnő akciókat, pl. a dollárövezet kiterjesztése a fontövezet rovására, a kultúraipar terjeszkedése stb.) Azért, mert a történész a demokratikus rendet tartja a maga számára egyedül követhetőnek, mégsem hallgathatja el: a demokratikus állam vezetése is lehet „agresszor”.

4. A technikai-tudományos találmányok szerepe (1945–90). A világpolitika 1945–90 közötti mozzatát elemezve nagyobb figyelmet kell fordítani a tudományos felfedezéseknek és a technikai újításoknak. Sok évvel ezelőtt kísérletet tettünk az 1945 utáni világpolitika fordulatait technikai-tudományos eredményekkel magyarázni. (Atom, távbombázók, rakéatechnika-úrkutatás, digitális információk és irányítórendszerek. História, 2000/7.: „Úrkutatás, közgondolkodás, történettudomány”.) Ha erre nem figyelünk, akkor csak a közvetlen gazdasági érdek és az ideológiák látszanak (adott esetben a Jó és Gonosz küzdelme) a történelem mozzaterejének.

5. Egy- vagy többközpontú világrendszer (1945–2005). 1955 elgondolkodtat a világpolitikai rendszerekről. Úgy látszik: a többpólusú rendszer több alternatívát nyújt és több helyi konfliktus feloldását segítheti, mint az egypólusú rendszer. A szovjet–amerikai (mellettük az angol és francia, majd kínai) hatalomközpontok végül is segítették az 1945–90 közötti legjelentősebb világtörténelmi folyamatot: a nem fehér emberek társadalmainak emancipálódását, önálló igazgatási szervezeteik kialakítását. (Még ha ez gazdasági, kulturális, érdekszféra-politika keretében, fegyverszállítás, ideológia-export kíséretében történt is.) Elgondolkodtat a mai USA–EU–Kína–arab világ az épülő sokközpontúságról.

De elgondolkodtat az osztrák eset tanulmányozása arról is: a *nagyhatalmi versengés helyett nagyhatalmi együttműködés* szükséges. A nagyhatalmak együttműködésének hiánya évtizedekkel hosszabbíthat meg konfliktusokat. A második világháború Ausztriában – egyetlen szerencsés esetként, együttműködés eredményeként – 1955-ben befejeződött. De Európa többi vesztes államában csak 1990-ben, az egyik nagyhatalom összeomlásával.

GLATZ FERENC

Bécs belvárosát havonta felváltva irányították a szövetségesek. Táblát cserélnek a katonai rendőrség épületén, 1945 után

Az 1945 végéig érvényes birodalmi márka helyett a szövetségesek szükségpénzt (felső kép) bocsátottak ki, mely az 1947-es pénzreformig volt érvényben

1945–55 között Ausztria és fővárosa négyhatalmi megszállás alatt élt. „Négyen a dzsipben.” Osztrák filmplakát, 1955

Az ország szuverenitása helyreállt: az újonnan föllállított hadsereg díszszemlájén a Raab-kormány tagjai. Bécs, 1955

